

DR. JULIJAN MEDINI
REDOVNI PROFESOR FILOZOFSKOGA FAKULTETA U
ZADRU

NENAD CAMBI
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 929 MEDINI:904
Stručni članak
Professional paper

Primljeno
Received : 1991-02-25

Okrutne Parke prekinule su životnu nit Julijana Medinija, redovnog profesora Filozofskog fakulteta u Zadru. 2. rujna 1990. u Zagrebu ugasio se život istaknutog profesora i istraživača antičkih religija nakon duge i teške bolesti kojoj se hrabro opirao.

Julijan Medini rođen je 6. studenoga 1939. godine u Košutama kod Sinja. Osnovnu školu pohađao je u mnogim manjim mjestima gdje mu je otac radio kao pedagog. Gimnaziju je završio u Splitu 1958. godine, a Filozofski fakultet (povijest-arheologija) u Zadru 1963. godine. Od 1965. do 1967. radi kao honorarni kustos u Arheološkom muzeju u Zadru, a 1967. izabran je za asistenta na Filozofskom fakultetu u Zadru. Magistrirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1974. godine s temom "Antički kultovi na području ilirskih plemena Histra, Liburna i Japoda". Disertaciju obranio je 1981. godine na Filozofskom fakultetu u Zadru s temom "Maloazijski kultovi na području istočne obale Jadrana". Uskoro je izabran za izvanrednog profesora, a 1987. godine postao je redovni profesor. U razdoblju od 1984. do 1987. obavljao je u dva navrata dužnost dekana. Radni odnos i drugi mandat dekana prekinuo je u periodu od 1987. do 1989. da bi prihvatio dužnost predsjednika SSRNH za općinu Zadar. Nakon završetka političke funkcije vratio se na svoje radno mjesto profesora Provincijalne arheologije na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru, gdje je radio do smrti.

Prije nego što se osvrnem na njegov znanstveni doprinos, istakao bih da je zajedno sa svojim profesorom dr. Matom Suićem, a kasnije i prof.dr. Branimirom Gabričevićem, razradio sistem obrazovanja mladih arheologa na Filozofskom

fakultetu u Zadru, koji je uz neznatne razlike još uvijek na snazi i koji, neka mi bude dozvoljena takva neskromnost, još uvijek uspješno funkcionira kao dvopredmetni studij. Nakon odlaska prof.dr. Branimira Gabričevića bio je, još kao znanstveni asistent, predstojnik Odsjeka za arheologiju i na tom položaju zadržao sve do 1983. godine. U tom svojstvu uporno se zalagao da se Odsjek kadrovski ojača. Njegova je zasluga da smo kolega Belošević i ja osobno, ako to smijem primijetiti, prešli na Filozofski fakultet u stalni radni odnos, a nekoliko godina kasnije i prof.dr. Šime Batović. Zajedno smo zatim poradili da na Odsjek budu primljeni i mlađi kadrovi, od kojih je dr. Sineva Kukoč već na putu dobivanja zvanja docenta, a naši bivši studenti Vedrana Gotovac, Ante Uglešić i Željko Miletić su magistrirali, i nadam se da neće proći mnogo vremena pa će i oni obraniti svoje disertacije. Na taj način osiguran je kontinuitet uspješnog djelovanja Odsjeka za arheologiju. U tome najveća je zasluga upravo našeg pokojnog Julijana Medinija. Iako je predmet Provincijalna arheologija ostao teško oštećen njegovom smrću, ipak program kakav je on postavio temelj je na kojem će njegovi nasljednici nastaviti, a, nadam se, kasnije i dograđivati.

Nije moje da ocjenjujem, ali držim da je i kao dekan mnogo pridonio razvitku i boljitku našeg Fakulteta, pa će, stoga, njegovo djelo ostati trajno prisutno u uspješnom hodu kako Odsjeka za arheologiju tako i čitava Fakulteta.

Mnogo sam kompetetniji, čini mi se, da ocjenjujem Medinijev znanstveni nego prosvjetni rad. Pratio sam njegovu djelatnost još od studentskih dana kad se već isticao kao jedan od najtalentiranijih Suićevih đaka, a kasnije kao kolega na magisteriju u Zagrebu i suradnik u obrazovnom procesu od 1977. godine, da bih konačno bio imenovan i za trećeg ocjenjivača njegove disertacije.

Bibliografija Julijana Medinija broji, koliko je to u ovom trenutku moguće utvrditi, ukupno 45 jedinica, ne računajući novinske članke, leksikografske jedinice i razne druge manje priloge. Taj dio njegove bibliografije u tako kratkom vremenu nakon smrti nije bilo moguće prikupiti. Važno je napomenuti da postoji, kako se čini, i nekoliko radova koje je on priredio za tisak i poslao ih redakcijama, ali nisu nikada bili tiskani. To se odnosi na neke referate koje je održao na raznim skupovima u Jugoslaviji. Bilo bi vrijedno te radove potražiti i tiskati ih posthumno.

Radovi pokojnog kolege i prijatelja grupiraju se u nekoliko tematskih cjelina, što pokazuje da je vrlo racionalno usmjerio svoje znanstvene interese. Ponajviše se bavio antičkim religijama i kultovima, ali kako ne postoji jedna jedinstvena i u sebe zatvorena antička religija, to se njegovi radovi dijele u tri posebne cjeline. Najviše radova posvećeno je orijentalnim religijama, ukupno njih 15, a jedan je, iako formalno povezan uz onomastiku, odnosno šire epigrafiku jer obrađuje pojavu i širenje imena *Hilarus,-a*, ipak također pripada njegovu najomiljenijem znanstvenom interesu - metroačkoj religiji. U grupu studija o orijentalnim religijama ubrojio sam, naravno, i njegovu monumentalnu disertaciju

koja nije još tiskana. Autohtone religije su još omiljena Medinijeva preokupacija. U tu grupu spadaju 3 radnje, ali se problema autohtonih religija dotiče i u brojnim drugim radovima. Klasična rimska religija predmetom je 5 studija, od kojih jedna paralelno obrađuje i orijentalne religije. Dakle, ukupno je 23 rada posvećeno problemima raznih antičkih religijskih sustava.

Provincijalno rimske teme sadržaj su 4 znanstvena rada.

Problemima antičke epigrafike, povijesti, paleoetnografije bavi se u 9 radnji.

Jedna bibliografska jedinica je iz muzeološko-propagandne tematike (vodič po antičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zadru).

Među Medinijevim bibliografskim jedinicama ima razmjerno velik broj recenzija i prikaza, ukupno 8. Među njima su i dvije koje se odnose na radove iz orijentalnih religija i kultura, dakle njegova temeljnog interesa.

Većina Medinijevih radova je opsegom vrlo velika, tako da 44 rada broje ukupno 711 strana, a tome još valja pribrojiti i disertaciju s preko 630 tipkanih kartica. Sve to vrlo jasno pokazuje intenzitet njegova znanstvenog rada.

Analizirajući znanstveni rad našeg pokojnog kolege može se nedvosmisleno uočiti samo manji broj tema kojima se priklanja, izbjegavajući tako nekorisno svaštarenje. Već zarana zacrtao je on pravac traženja saznanja, a svojom penetrantnom analizom zadire u samu bit problema, što je opća karakteristika svih njegovih radova, bez obzira na predmet istraživanja.

U grupi radova o orijentalnim religijama posebno mjesto ima disertacija "Maloazijske religije i kultovi u rimskoj provinciji Dalmaciji". U toj je opsežnoj radnji Medini iskoristio sve relevantne dokumente i spomenike vezane uz maloazijske religije, među kojima posebno mjesto po svojoj popularnosti na istočnom Jadranu ima metroačka religija koja se veoma proširila uzduž obale, a nešto manje i u unutrašnjosti, kao logička rezultanta opće povijesne i kulturne situacije. Medini je utvrdio izvore rasađivanja unutar etničke strukture stanovništva, centar vjerske provincije, organizaciju zajednice i pojedinačnu ulogu centara. Rasprostranjenost građe, a i pojedinačni dokumenti (natpisi, statue, statuete i drugi predmeti) jasno upozoravaju da je Salona bila najviše inficirana Kibelinom mističkom i orgijastičkom religijom, te da se u njoj nalazio centar vjerske zajednice. Tu, naime, bijaše sjedište arhigalata, barem od 2.st. pa nadalje. Medini se zalaže i za ranu pojavu metroačke religije na našim obalama, koju su, po njemu, proširili vojnici podrijetlom iz Male Azije, na službi u legijama stacioniranim u Dalmaciji. Na njihovim specifičnim nadgrobim spomenicima pojavljuju se likovi tugujuće figure muškarca odjevenog na orijentalni način. Ti su likovi i ranije bili također interpretirani kao tugujući Atis, a vrata što krasi donji dio spomenika kao reprodukcija grobova s vratima isklesanim u živoj stijeni u Frigiji, kolijevci maloazijske metroačke religije. Nisam bio pristaša takve interpretacije navedenih ikonografskih detalja na nadgrobim spomenicima vojnika,

jer se oni ne javljaju samo na spomenicima koji pripadaše ljudima podrijetlom iz Male Azije nego i drugima, pa čak onima iz Italije, upozoravajući na mogućnost različitog tumačenja tih pojava u smislu opće prevladavajuće vojničke ikonografije (zarobljeni orijentalac). Iako ni danas nisam odustao od tadašnjih razmišljanja, to ipak ne pobija Medinijevo zapažanje da su vojnici iz Male Azije zaista bili širitelji metroačke religije, samo što navedena figura i vrata nisu dokaz njihove vjerske pripadnosti i podrijetla tih motiva. Ali, ima drugih dokaza koji to potvrđuju. Po mome mišljenju prvi sigurni metroački dokument je stela dječaka Gaja Laberija iz Garduna, ranijeg sjedišta rimske 7. legije u kojoj je služilo mnogo orijentalaca, jer se u njezinu zabatu nesumnjivo javlja lik Atisa. S obzirom na to da je taj spomenik iz samog kraja 1. ili početka 2.st., vjerojatno je da su roditelji djeteta bili metroački privrženici i da su očito koje desetljeće ranije već pristupili toj religiji, po svoj prilici u dodiru s navedenim legionarima. Oni svoje dijete stavljaju pod zaštitu Atisa, tragičnog miljenika i ljubavnika Kibebe. Prema tome, metroačkih adepta među civilima bijaše već u drugoj polovici 1.st., a možda i znatno ranije. Naravno, dimenzije misije maloazijskih vojnika nije moguće utvrditi.

Medinijeva disertacija zaslužuje da se tiska, bez obzira na to što je autora smrt pretekla prije nego što je radnju priredio za tisak. Držim da bi najbolji izraz naše zahvalnosti bio kad bismo taj tekst priredili i objavili, na čemu bih se želio i osobno angažirati. Srećom dijelove radnje Medini je tiskao kao zasebne radove, kao što je slučaj s člankom "Kult Jupitra Dolihena u rimskoj provinciji Dalmaciji", odnosno "Tragovi Menova kulta" koji, dakako, ne pripadaju metroačkoj religiji, iako spadaju u širi korpus maloazijskih religija. Prema tome, za tiskanje preostaje najveći ali i neuporedivo najvažniji dio radnje, onaj koji se odnosi na religiju Magne Mater.

Manje radnje tiskane u raznim časopisima nije ovdje moguće sve ponaosob analizirati i istaći njihov doprinos znanosti. Zbog toga ću se zadržati samo na karakterističnim primjerima pojedinih grupa, onima koje najbolje oslikavaju autorovu metodu i pokazuju njegov znanstveni doprinos.

Međutim, mnoge su druge Medinijeve radnje povezane uz metroačku religiju. Tako članak "Ein taurobolisches Objekt und das Ritual auf Zecovi", u kojem je autor jamu u Zecovima u Bosni, na granici rimske provincije Dalmacije, protumačio kao mjesto taurobolijskih žrtvi, podastrijevši funkcionalnu i kronološku rekonstrukciju objekta. Na taj način pred našim očima izranja, predstavljena čak i vrlo ilustrativnim idealnim crtežom, mistička žrtva bika čija krv šiklja iz rane na svećenika što stoji pod propusnim podom u kripti jame.

U članku "Cognationes Salonitanae" Medini se priključuje diskusiji o fenomenu srodničkog udruživanja (izvorno značenje riječi *cognatio*). Vrlo suptilnom analizom poznatih natpisa autor dolazi do objašnjenja kako se dogodila transformacija srodničkog u duhovno udruženje koje, čini se, dobija posebno

mjesto u Kibelinu kultu, gdje je duhovno, odnosno religijsko bratstvo istisnulo izvorne rodbinske odnose. Sve mu to služi kao polazište kako je Kibela bila Roditeljica bratima, da je imala vezu s Venerom koja je također *Genetrix*, ne nužno i isključivo u značenju pramajke julijevske carske loze, a koja ima znatno univerzalniji karakter. Jedan rijetki natpis koji spominje *Matres Magnae* donosi također kognacije. Autor ga je protumačio kao sinkretizam s Magnom Mater jer je samo ona *Magna*, dok galsko-germanske *Matres* ne nose taj atribut nikada na svojim brojnim natpisima iz zemalja u kojima su one vrlo prošireno božanstvo plodnosti. Sinkretizam je tim shvatljiviji što je izvorna narav tih božanstava jednaka. Nadalje Medini je objasnio i razliku između pojmova *cognatio* i *collegium dendroforum* (kolegij trgovaca drvom). Dok je prvi duhovno bratstvo, drugi je profesionalno udruženje kojem su uglavnom pripadali adeпти metroačke religije zbog uloge svetog bora u kultu, ali taj kolegij nije nikad izgubio svoj izvorni staleški karakter.

Rad "Salonitanski arhigalat" polazi od jednog, danas izgubljenog, natpisa iz Zadra koji je pripadao Luciju Barbunteju Demetriju, salonitanskom arhigalu. Medini uspješno dokazuje da je salonitanski arhigalat utemeljen nakon reforme koju je u kasnijim godinama vladanja proveo car Antonin Pij, ali je tome ipak prethodio duži period razvitka. Sasvim je logično što je vrhovništvo metroačke vjerske zajednice bilo locirano u Saloni, jer je proširenost religije očito tamo bila najveća, što se može prosuditi na temelju broja svetišta i drugih manjih kulturnih mjesta. Ovaj Medinijev rad je briljantna analiza jednog jedinog spomenika, na osnovi čijih podataka bijaše moguće dati neobično vrijedne rezultate o razvitku i organizaciji metroačke religije u Dalmaciji, Saloni, a i samom Zadru. Napominjem da sam taj rad uvrstio u zbirku odabranih i tematski raspoređenih tekstova o Saloni, u zborniku koji je upravo u tisku, a čiji sam autor i urednik.

U grupu radova o metroačkoj religiji spada još jedan rad koji također zavređuje veoma visoku ocjenu. To je "Le culte de Cybele dans la Liburnie antique", izišao u *Homages a M.J. Vermaseren*, u kojem je Medini na svoj prepoznatljiv način analizirao spomenike metroačkog kulta iz Liburnije. U tom dijelu antičke Dalmacije bilo je također nekoliko značajnih središta na obali i u unutrašnjosti. Poziv da dade prilog za spomenicu u povodu obljetnice, sada također preminulog M.J. Vermaserena, bijaše visoko priznanje tada još uvijek mladom Mediniju. Taj istraživač, bez sumnje najveći autoritet na polju orijentalnih religija u ovih posljednjih nekoliko decenija, bijaše još ranije pozvao Medinija da pripravi publikaciju o orijentalnim religijama na istočnoj obali Jadrana u čuvenoj seriji publikacija "Études préliminaires des religions orientales" u izdanju Brilla u Leidenu, koju je do smrti vodio. Ali toj se neobično važnoj nakani ispriječila *mors praematura* i voditelj projekta i predviđenog pisca.

Druga tema iz korpusa antičkih religija na istočnom Jadranu kojoj je Medini posvetio veliku pažnju jest ona o autohtonim kultovima. I to bijaše plodno

tlo njegova istraživalačkog rada. On je već veoma davno napisao studiju "Kult Silvana u Makarskom primorju". Taj po broju stranica razmjerno mali članak karakterističan je za metodološki pristup Julijana Medinija u istraživačkom radu. Predmet rada je interpretacija malog i dosta neuglednog reljefa Silvana uzidanog u jednu kuću u Brelima, na kojem je ilirsko božanstvo prikazano na uobičajeni način frontalno s atributima: pastirskim štapom (*pedum*), lopatom štihačom (*bipallium*) te psom, a prikazan je u pejzažu koji predočuju stablo i hridina. Analizom atributa autor je upozorio na značenje lopate kao potvrde zemljoradničkog karaktera Silvana. To inače prvenstveno pastirsko božanstvo ovdje je dobilo narav zaštitnika prirode i poljoprivrede, što je Medini protumačio kao odraz adaptabilnosti božanstva na uvjete lokalnog gospodarstva autohtonog življa antičke Dalmacije. Medini je u svojim analizama poklonio mnogo pažnje čak i marginalnim atributima. Po njemu se na kulturnim slikama i kipovima oni ne nalaze slučajno, nego također imaju važno kulturno ili religijsko opravdanje. Na taj način on uspijeva otkriti karakteristike pojedinog božanstva, odnosno njegove božanske ovlasti u odnosu na boljitak vjernika. Takav pristup karakterizira Medinija kao veoma pedantnog znanstvenika koji prodire u bit spomenika koji "cijedi" do samog dna, a da uspijeva najčešće izbjeci zamke pretjerane kombinatorike, očuvavši pri tome svoj znanstveni integritet.

Članak "Latra dea Neditum" posvećen je jednom iz grupe ženskih božanstava toliko proširenih u Liburniji i istočnom dijelu Histrije. Rad Medini započinje kritičkim osvrtom na mišljenje da su ta božanstva imala izvor i neprekinuti kontinuitet u domaćim božanstvima plodnosti toliko poznatim na ovim prostorima u neolitikumu ili brončanom dobu. On drži da su ipak tijekom tisućljetnog trajanja ta izvorna božanstva morala doživjeti stanovite transformacije. U toj skupini božanstava u Liburniji po broju svjedočanstava prednjači Latra (11 natpisa), pa se odlučuje da prouči upravo njen kult, ispuštajući druge sličnog karaktera kao što su Sentona, Iutossica, Anzotica itd. Na temelju rasprostranjenosti natpisa, očito je da je središte kulta Latre bio Nedinum. Proučivši mjesta nalaza tih natpisa na neditskom području autor je mogao utvrditi položaje većeg broja svetišta, vjerojatno *sub divo*. Među natpisima razlikuje dvije kronološki različite grupe. Prva je, naime, iz 1-2. st. a druga je doba nakon drugog stoljeća. Taj kasniji sloj natpisa karakterizira epiklesis *Augusta*, što Medini drži utjecajem odmakle romanizacije, ali, što je osobito važno, on upozorava da ipak ne dolazi do sinkretizma s nekim sličnim rimskim božanstvom, kao što je inače čest slučaj kod autohtonih božanstava. Ne bih se, međutim, mogao složiti s Medinijevom konstatacijom da je epiklesis *Augusta* preuzet iz repertoara najpoštovanijih rimskih božanstava. On je, naprotiv, svojstven upravo za autohtone bogove koji ulaze naknadno iz provincijskih u rimski panteon, pomalo svjesnom politizacijom religije. S druge strane taj kvalitativ je karakterističan za manje važne antičke bogove. Proučavanjem imena dedikanata poštovalaca Latre Medini dolazi do

logičnog zaključka kako su u ranijem periodu svi Liburni po podrijetlu, a tek kasnije se među njima javljaju i poneki doseljenici u taj kraj antičke Dalmacije. Neki natpisi pokazuju da su latrili bili posvećeni i veliki zidani objekti, što upućuje na pretpostavku da su graditelji tih svetišta bili imućni ljudi. Ta ista imena pokazuju, kako Medini lucidno zaključuje, da je kult božice imao porodični karakter (zaštitnica obitelji, roda, bratstva, plemena) te da je u osnovi njena narav proizišla iz kulta plodnosti. Na tom se mjestu izražajno manifestiraju značajke Medinijeve znanstvene metodologije pomoću koje na suptilan način dolazi do sveobuhvatnih rezultata koji se tiču i roda i ambijenta štovanja, štovatelja, širenja kulta i kronologije, a i mnogo drugog često naslućenog iz domene društva i povijesti. Ta studija sveobuhvatnog karaktera je bez sumnje jedan od najboljih Medinijevih radova, kojoj se gotovo ništa ne može izmijeniti ili dodati. Nedostaje samo detaljna ikonografska analiza spomenika br.5, kojom je, dođuše, u katalogu dao deskripciju odjeće i pokret figure.

Medinijev tekst "Autohtoni kultovi u razvoju antičkih religija u rimskoj provinciji Dalmaciji" je kraća ali nadasve korisna sinteza domorodačkih kultova na našem priobalju. Rekao bih da se radi o skici jedne buduće opširnije radnje koju, nažalost, nije stigao načiniti. Očito je da je Medini taj posao ostavio za kasniji, zreliji period u svom životu koji, eto, sudbom nije došao. Kako bi ta sinteza izgledala, dade se, međutim, jasno nazrijeti iz ove radnje.

U nekoliko tekstova Medini se pozabavio problemima klasične rimske religije. Ne može se reći da su to u pravom smislu riječi studije o rimskoj službenoj religiji, nego su to, naprotiv, više radovi kojima autor teži da opiše stanje prihvaćanja među domaćim stanovništvom. Medini zapravo ispituje duhovno stanje u rimskoj provinciji Dalmaciji, s naglaskom na Liburniju (dubinu prihvaćanja, brzinu širenja, rasprostranjenost i kronološke aspekte) s obzirom na rimsku religiju i njen odnos s autohtonim a i orijentalnim religijama sučeljenim na jednom te istom kulturnom prostoru.

Karakteristični primjeri takvih radova su "Rimske i orijentalne religije na području Japoda". Prvi rad je pregled religijskih odnosa na širem priobalnom području, dok u drugom autor želi prikazati specifičnosti regije u kojoj živi jedno pleme, zapravo već jedan narod. To je područje imalo svoje geografske datosti, povijesne uvjetovanosti i etničke posebnosti, što se, dakako, reflektiraju i u religijskoj sferi. U oba se ta rada može zapaziti Medinijev akribični pristup, minuciozna analiza svih detalja koja otkriva nijanse u izvoru, ali takvom raščlanjenju je konačan cilj da sve dovede u preglednu sliku, koja površnom čitatelju izgleda konfuzna ali koja zapravo odražava realitet veoma složene situacije, čemu osobito doprinosi miješanje raznovrsnih činitelja. Čini mi se da u osnovi postoje tri formativna elementa religiozne situacije u pojedinoj regiji: autohtoni, rimski (koji nose italski doseljenici i vojnici na službi) te orijentalci. Ovaj posljednji je svakako najheterogeniji jer oni koji ga tvore ne moraju biti iz istih

kulturnih ambijenata. Međutim kod takvih ispitivanja bitno je voditi računa o činjenici da i drugi formativni elementi nisu potpuno homogeni. Čak i domaći etnički supstrat nije homogen, pa se zbog toga na nekom području kao rezultat proučavanja međureligijskih odnosa može pokazati nešto drugačija slika, čak i nakon prvih stoljeća carstva koja su bitno predodredila daljnji razvitak. Kulturno najrazličitiji su orijentalci jer potječu iz raznih regija, iako su po službenom jeziku (grčki) jedinstveni. S druge strane njihovi religijski sustavi su različiti, iako u svojoj biti često imaju mnoge srodnosti. Vanjske manifestacije u ritualu su, dakako, sasvim različite. I vojnici, podrijetlom s istoka, mogu biti nositelji orijentalnih religija.

Međutim Medini je napisao i nekoliko radnji koje obrađuju pojedinačne probleme vezane uz klasičnu religiju. Takav je članak, na primjer, "Kult Apolona Likijskog u Jaderu". To božanstvo, koje je štutilo pučanstvo od boleština, imalo je svetište negdje na Kolovarama, izvan zadarskih gradskih zidina, gdje se po svoj prilici obavljala karantena brodova. I to je rad koji pokazuje Medinijevu penetrantnu sposobnost "cijedenja" podataka iz škrteg teksta natpisa.

Iz iste grupe radova neobično je zanimljiv rad "Prilog poznavanju i tumačenju ikonografije božice Dijane u Iliriku". I tu je Medini na svoj prepoznatljivi način razlučio četiri tipa prikaza Dijane, od kojih je prvi klasični lik žene lovca s psom, lukom i strijelom, drugi je također klasični, ali on iskazuje lunarni aspekt njene božanske naravi s polumjesecom i bakljom, tako sinkretiziran s Hekatom, treći jest autohtono božanstvo šuma i plodnosti sa stablom i pratiljama, a četvrti tip, poznat samo prema jednom jedinom reljefu iz Ridera, prikazuje Dijanu koja je zagazila nogom na jelena i ubija ga. Ovaj posljednji je, po Mediniju, bio krivo povezan s utjecajem kulturnih slika Mitre, a on ga izvlači iz tipa prikaza Artemide Elafobole koja ishodi iz grčkog kulturnog kruga, dakle onog istog kao što su i prva dva, ali u jednoj posve različitoj ikonografskoj shemi.

Među radovima iz oblasti provincijalne arheologije valja spomenuti rad pod naslovom "Rimska brončana plastika u Arheološkom muzeju u Zadru". U tom su radu kataloški obrađeni svi brončani predmeti skulpturalnog karaktera u tom našem istaknutom muzeju. Svi su oni temeljito stručno obrađeni, sa svim nužnim podacima, što bi se reklo *lege artis*, a na kraju je dan sadržajni pogled na brončanu plastiku u cjelini s glavnim karakteristikama zbirke, ikonografskim i kronološkim problemima. Na taj način autor je dao vrstan prilog za izučavanje tog vrijednog materijala koji se može dobro iskoristiti za daljnje proučavanje brončane plastike u drugim krajevima te kao građu za religijske, kulturne i kulturne prilike u regiji na kojoj djeluje Arheološki muzej u Zadru, a i za brojna druga kulturna pitanja. Nema dvojbe da je Medinija tom arheološkom materijalu privukla mogućnost njegova iskorištenja za religijska proučavanja, jer su ti predmeti veoma često intimni primjerci kulta pojedinaca, pa oni mogu pružiti vrlo rječitu sliku o individualnom štovanju pojedinih religijskih sustava.

Rad "Gradski zid i pitanje urbanog areala antičkog Raba" je manja studija u kojoj autor pokušava dati osnovne odrednice za utvrđivanje gradskog područja i gradskih zidina koje ga omeđuju, o kojima se inače vrlo malo zna. Međutim, proučavajući strukturu gradskih ulica u Rabu Medini je uspio utvrditi da se one, osobito na zapadnom dijelu grada, podudaraju s antičkim, što znači da to može biti odrednica u istraživanjima gradskog područja u gradu koji je dugo zadržao municipalni status u srednjem vijeku. Medini je pronašao u kuli Sv. Kristofora velike kamene blokove koji su očito pripadali antičkim zidinama i na temelju toga pretpostavlja da se u liniji srednjovjekovnih zidina nalaze ostaci antičkog a možda i predantičkog fortifikacijskog sistema. Gradnju tog sistema potvrđuje natpis iz doba Augusta, koji je najvjerojatnije financirao njihovo podizanje.

Sigurno najvažniji Medinijev rad iz grupe koja tretira probleme povijesti, provincijalne arheologije, epigrafike, paleoetnografije itd. jest "Provincia Liburnia". U tom radu autor polazi od slabo poznatih i malo ili nikako upotrebljivanih izvora pomoću kojih dokazuje da pojam Liburnija nema samo geografsko nego i administrativno-teritorijalno značenje. Prvi izvor je natpis Lucija Artorija Kasta iz Podstrane kod Splita, a drugi su neki pasusi kod Anonima iz Ravenne. Za razliku od drugih istraživača, na primjer H.G. Pflauma, Medini traži razloge konstituiranju Liburnije kao provincije u promjenama koje se u Rimskom Carstvu događaju u doba vladanja Marka Aurelija i Komoda (provala Markomana i Kvada) u cilju obrane Italije, a što stoji u vezi s nizom drugih vojno-administrativnih promjena. Za ostvarenje uloge koja bijaše namijenjena Liburniji osobito je pogodna ličnost bila Lucije Artorije Kast, iskusni vojnik koji se očito iskazao na brojnim službama u rimskoj vojsci i u raznim krajevima tadašnjeg svijeta. Medini dokazuje da je provincija Liburnija obuhvaćala teritorij bivšeg skardonitanskog konventa (Liburnija i Japodija), osporivši tezu A. Degrassija koju je prihvatio M. Suić da je sjeverozapadni dio Liburnije bio uključen u teritorij Italije. Boravak vojske u Liburniji autor dokazuje novim radovima u bivšem logoru XI legije u Burnumu, a tomc je dokaz i ključni kamen s likom navedenog Komoda (prema mišljenju Reischea, ali to nije Komod, niti bilo koji drugi car već jednostavno Heraklo). S obzirom na to da je taj ključni kamen s reljefom raniji od Komoda, taj Medinijev dokaz otpada. Međutim, ta moja razmišljanja ne umanjuju vrijednost Medinijeve teze. Malo nakon što je prošla opasnost i razlog za postojanje provincije Liburnija je ponovo uključena u onu administrativnu jedinicu kojoj je i ranije pripadala, u Dalmaciju. To se dogodilo najkasnije u prvim desetljećima 3.st., ali Liburnija u Dalmaciji uživa poseban položaj. Medini nakon toga prelazi na Ravennata, koji u kaputu IV,22 spominje Liburniju nazivajući je *patria i provincia*, a sjeverozapadnom dijelu daje ime *Liburnia Tarsaticensis*. On drži da su u 6. st. za vrijeme gotsko-bizantskih ratova opet bile sazele prilike da se obnovi ranija provincija u sličnom opsegu kao i prije. Razlozi za to, po Mediniju, leže u povlačenju Gota i njihovoj potrebi da brane Italiju pred naletom Bizanta.

Tako je po njegovu mišljenju stvorena provincija Liburnija nakon 539/40. a trajala je sve do 552. godine. Prošlo je, naime, mnogo vremena prije nego su Bizantinci osigurali sjeverne granice (Panonija) i zatim mogla krenuti na Italiju. Međusobne odnose između Liburnije i Tarsatičke Liburnije Medini vidi u posebnoj značenju ove posljednje regije u obrani Italije, kao neposrednog predzida.

Ovaj Medinijev rad, gotovo monografija (malo manje od 100 stranica), baziran je na arheološkim i povijesnim izvorima, a autor poziva upomoć i nalaze iz grobova seobe naroda. Zanimljivo je da je Medini ovaj rad posvetio svom učitelju M. Suiću, kojemu sigurno mnogo duguje za stasanje kao znanstvenika i za uspješnu karijeru, ali usprkos tome nije oklijevao da se suprotstavi nekim mišljenjima svog profesora, dakako na veoma decentan način.

U radu "Uloga oslobođenika u životu Narone" Medini je proučavao natpise podrijetlom iz Narone i pokušao odrediti ulogu oslobođenika u životu grada. Došao je do zaključka da je tu njihova uloga bitno različita nego u drugim dalmatinskim gradovima, a to se osobito odnosi na pristup gradskoj upravi. Oni su, čini se, već od sredine 1. st. prije Kr. sudjelovali u nekim formama municipalne organizacije. Takva uloga proističe iz njihova uspješnog trgovanja s unutrašnjošću Dalmacije. Iako je kasnije broj oslobođenika i dalje vrlo velik među gradskim pučanstvom, ipak odmah po osnutku kolonije u Naroni oni nemaju više udjela u gradskoj upravi. Međutim, protjecanjem vremena, vjerojatno u skladu s njihovom velikom ekonomskom snagom koju su crpili iz istog izvora kao i prije, oni ponovo postizu službe u gradskoj upravi, što nije slučaj nigdje drugdje u rimskim kolonijama na istočnoj obali Jadrana. U Naroni je na primjer preko 50 % edila iz oslobođeničkog staleža. Takvo stanje Medini tumači postojanjem kvalitetne zemlje u blizini grada, te mogućnošću njene kupovine, čime se, čini se, izjednačavaju s municipalnom aristokracijom. Dolazak oslobođenika u Naronu nije uvjetovan samo pogodnim položajem grada koji nam daje dobru priliku za trgovinu sa zaleđem, nego i mogućnošću priznanja unutar društva. Ulogu oslobođenika u Naroni pokazuje i religiozna situacija, tj. naglašeno štovanje Merkura, boga trgovine, i Libera, koji nije bio samo štovan kao bog plodnosti nego i zbog homofonije liber = slobodan.

I u ovom se radu zapaža Medinijev temeljiti pristup svim mogućim izvorima, a u studiranju odnosa u društvu iskorištava on podatke koje može dobiti iz natpisa, geografije, arheologije, religijske povijesti pa čak i lingvistike. Njegov pristup i ovdje je paradigmatičan za svakog onog koji se bavi povijesnim istraživanjima.

Medini bijaše jedan od rijetkih naših istraživača koji je njegovao kritiku izišlih radova. Pri recenziranju Medini je oštar ali pravedan kritičar. Njegove su primjedbe dobrodošle svakom istraživaču. Recenzija zajedno s recenziranim djelom dobija tako na upotrebnoj vrijednosti i tvori s radom međuzavisnu cjelinu. Posebno su važne njegove recenzije djela LJ. Zotović o mitraizmu na tlu Jugoslavije i P. Selema o orijentalnim religijama u Panoniji.

Na kraju valja nam zaključiti da smo smrću prof.dr. Julijana Medinija mnogo izgubili. I obitelj i naš fakultet, znanost i društvo u cjelini. Medini je bio istaknuti pedagog, neobično zaslužan za razvitak Odsjeka za arheologiju, u rast koga je uložio mnogo truda i znanja. Teško je saznanje da ćemo ubuduće morati bez njega, ali je on sam pripomogao, zalaganjem za mlađe, da njegov odlazak bude bezbolniji.

Na temelju iznesenoga nadam se da nedvosmisleno proizlazi kako je on bio znanstvenik veoma visokog formata, koji je u svom kratkom vijeku mnogo dao, osobito na polju izučavanja antičkih religija u priobalju i neposrednom zaleđu. Zналаčki je precizno usmjerio svoja istraživanja, tako da se nikad nije zalijetao čak ni u kršćanstvo, osim ako se negdje presijecalo s njegovim proučavanjem orijentalnih religija. Prema onome što je ostavio držim da smijemo pretpostaviti da bi bio još mnogo toga dao da je duže poživio. Ovo što je ostavio bilo je sjajna pretpostavka za daljnji stvaralački rad. Kamo sreće kad bi netko nastavio ondje gdje je on stao, ali s jednakom kompetencijom.

Sačuvat ćemo trajnu uspomenu na našeg kolegu, profesora, uzornog znanstvenika i nadasve prijatelja s kojim nas je svih na našem Odsjeku vezivala dugogodišnja profesionalna aktivnost i nepomućena kolegijalnost.